

Грукач В. О.,
аспірантка історичного факультету Переяслав-
Хмельницького державного педагогічного
університету.

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ДЖЕРЕЛА ПРО ДІЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВЛАДИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ТА МІСЦЕВОГО УПРАВЛІННЯ У ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ У ХІХ СТ.

Зазначимо, що політика царської влади щодо народів, які населяли Російську імперію формувалась міністерствами внутрішніх справ, народної освіти, фінансів та іншими центральними державними установами. Однак в найбільш концентрованому вигляді вона знайшла своє відображення в матеріалах вищих адміністративних (Комітет міністрів 1802-1905 рр., Рада міністрів 1905-1917 рр.), законодорадчих (Державна рада 1810-1906 рр.) та законодавчих (Державна рада і Державна дума 1906-1917 рр.) державних установ, які зберігаються в Російському державному історичному архіві в Петербурзі.

У 1802 р., у зв'язку з утворенням міністерств, для координації їх діяльності було створено вищий адміністративний орган – Комітет міністрів. Він розглядав справи, які перевищували компетенцію одного міністра і вимагали взаємодії кількох міністерств. Комітет розглядав щорічні звіти міністерств і губернаторів та обговорював заходи по реалізації поставлених в них проблем і питань. Інколи, Комітет розглядав і подавав на затвердження імператору і законопроекти, без їх обговорення в Державній раді, порушуючи існуючий порядок видання законів.

Вищий законодавчий орган Російської імперії – Державної ради, яка була створена з ініціативи М. Сперанського у 1810 р. У 1906 р. Державна рада із законодавчого органу була перетворена в законодавчий і стала верхньою палатою російського парламенту. Цар використовував цей орган для боротьби з Державною думою, особливо першого та другого скликань.

Огляд описів фондів Департаменту законів Державної ради (ф.1149), Комітету (ф.1263) і Ради міністрів (ф.1276) показує, що за 1810-1917 рр. через Державну раду пройшло 176, Комітет міністрів – 357, Раду міністрів – 29 законопроектів, які стосувалися Правобережної України.

Досліджуючи діяльність органів влади та управління в даному регіоні, варто використовувати законодавчі акти, вміщені у „Своде законов Российской империи”, „Полном собрании законов Российской империи”, „Собрании узаконений и распоряжений правительства”. Зазначимо, що маніфестом від 31 січня 1833 р. повідомлялось про початок видання „Свода законов Российской империи” (СЗ). До нього увійшли всі законодавчі акти, починаючи від „Соборного Уложения” 1649 р. по 1 січня 1832 р. Вони були поділені за галузевим принципом на 8 головних книг чи розрядів. Кількість законів до 1832 р., вміщених в „Своді”, нараховувала біля 36 тисяч і вступав він у дію з 1835 р.

„Полное собрание законов Российской империи” вийшло трьома виданнями і вмістило в собі в хронологічному порядку закони за період з 1649 по 1913р.

До першого видання, яке нараховує 45 томів у 48 книгах (№№ 1-30600), увійшли закони з 1649р. („Соборное уложение” Олексія Михайловича) до 1825 р., тобто до кінця царювання Олександра I.

До другого видання, яке складається з 55 томів в 125 книгах і нараховує 61928 актів, були включені законодавчі акти, затверджені Миколою I та Олександром II (з 12 грудня 1825 р. по 1 березня 1881 р.). Третє видання вмістило закони з 1 березня 1881 р. до 1913 р. Воно складається з 33 томів і нараховує майже 30 тис. (29980) законодавчих актів. Кожне видання ПСЗ має окрему нумерацію. Згідно закону від 11 червня 1885р. до нього вносились лише оприлюднені законодавчі акти.

Важливе значення для дослідження зазначеної проблеми мають документи канцелярій генерал-губернаторів, що відклалися в сучасних архівних фондах Києва, Одеси, Полтави, Санкт-Петербурга.

Діловодна служба канцелярії генерал-губернатора організовувалась на забезпечення вирішення поточних справ вищої посадової особи в регіоні. Документи, створені в результаті її діяльності, є першим джерелом для з'ясування місця інституції у системі місцевих і вищих державних установ. Генерал-губернатор володів широким спектром інформації про ключові події в Росії й регіоні, що дозволяло реально їх оцінювати та вловлювати тенденції політичного, соціально-економічного і культурного життя губерній, щоб направляти їхній розвиток у вигідне для імперії русло. Губернські установи і посадові особи зі свого боку коригували та узгоджували власні рішення з генерал-губернаторською канцелярією. Заходи, що їх час від часу приймав уряд про скорочення кількості донесень (1852, 1854, 1858 рр. та інші), майже не поширювались на систему “губернські установи — генерал-губернатор — Міністерство внутрішніх справ”. 12 лютого цього ж року імператор звертав увагу міністрів і головноуправителів на те, що всякий новий захід чи поліцейське розпорядження, до якого б відомства вони не належали, набувають чинності в регіоні лише за згодою генерал-губернатора. Відповідальність генерал-губернаторів, наприклад, за проведення реформи 1861 р. давала їм право вимагати на розгляд від губернських у селянських справах присутствія будь-яких документів. Масово зріс документообіг відтоді, коли 1876 р. Комітет міністрів надав генерал-губернаторам право затверджувати протоколи місцевих властей, а також право змінювати і навіть відмінити постанови цивільних губернаторів. Низка узаконень, пов'язаних із посиленням ролі генерал-губернаторів в охороні державного порядку кінця 1870-х – початку 1880-х років, спричинила нове збільшення документного потоку політичного змісту. Генерал-губернатор повністю замикав на собі будь-які клопотання дворянських зібрань, земських і міських органів до імператора й уряду.